

# รายงานเชิงวิชาการ

การอ่านและพิจารณาวรรณคดีเรื่อง ขัตติยพันธกรณี

โดย

นางสาวพิมพ์ภัส	มุนิกานนท์	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 เลขที่ 10
นางสาวศรุตยา	รุ่งสาคร	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 เลขที่ 14
นางสาวดวงจรินทร์	ศิริจงกลทอง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 เลขที่ 18
นายณัฐพงศ์	ว่องชาญกิจ	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 เลขที่ 25

เสนอ

อาจารย์พนมศักดิ์ มนูญปริญญาภรณ์

ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559

โรงเรียนสาธิตนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน

(Project Based Learning)

รายวิชาภาษาไทยและวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5



## คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาภาษาไทยและวัฒนธรรม ๑๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เพื่อการศึกษาความรู้ในการคิด วิเคราะห์บทประพันธ์ เรื่อง ชัตติยพันธกรณี ซึ่งรายงานนี้มีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับการอ่านและพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในวรรณคดีและวรรณกรรมตลอดจนถึงคุณค่าของบทประพันธ์ ผู้จัดทำได้เลือกหัวข้อนี้ในการทำงาน เนื่องจากเป็นเรื่องที่น่าสนใจ รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นไทย

คณะผู้จัดทำ

## สารบัญ

	หน้า
<b>การอ่านและพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในวรรณคดีและวรรณกรรม</b>	
1.1 เนื้อเรื่อง	1
1.2 โครงเรื่อง	1
1.3 ตัวละคร	2
1.4 ฉากท้องเรื่อง	2
1.5 บทเจรจา	3
1.6 แก่นเรื่อง	4
<b>การอ่านและพิจารณาการใช้ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรม</b>	
2.1 การสรรคำ	4
2.2 การเรียบเรียงคำ	5
2.3 การใช้โวหาร	6
<b>การอ่านและพิจารณาประโยชน์หรือคุณค่าในวรรณคดีและวรรณกรรม</b>	
3.1 คุณค่าด้านอารมณ์	7
3.2 คุณค่าด้านคุณธรรม	7
3.3 คุณค่าด้านสังคม	7
3.4 คุณค่าด้านวรรณศิลป์	7

## การอ่านและพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในวรรณคดีและวรรณกรรม

### เนื้อเรื่องย่อ

ในยุคของการล่าอาณานิคม หรือการขยายจักรวรรดิของมหาอำนาจชาติต่างๆ พื้นที่ต่างๆ ในโลกต่างถูกรุกรานโดยมีจุดประสงค์เพื่อการครอบครองดินแดนต่างๆ ในขณะนั้น ประเทศไทย ภายใต้การปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน โดยอังกฤษและฝรั่งเศสได้พยายามเข้ามารุกล้ำประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ต่างๆ ในวิกฤติการณ์สำคัญนี้ หรือ เหตุการณ์ ร.ศ. 112 เป็นความบาดหมางกับฝรั่งเศส ด้านแผ่นดินแถบประเทศลาว มีทั้งการกระทบกระทั่งกันทั้งการทหารและการทูต ความรุนแรงได้ทวีขึ้นจนเมื่อทางการฝรั่งเศส ได้นำกองเรือรบ เข้ามาลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และปิดอ่าวไทย เรียกร้องสิทธิต่างๆ จนสุดท้ายไทยต้องยินยอมสนธิสัญญากรุงเทพ ในวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112 ส่งผลให้สูญเสียดินแดน ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และเสียการควบคุม ประชาชนชาวอินโดจีน อีกทั้งยังถูกฝรั่งเศสยึด จันทบุรีไว้เป็นตัวประกัน เนื่องด้วยการสูญเสียดินแดนและภัยจากมหาอำนาจตะวันตก ทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงงานเป็นอย่างหนัก เพื่อปกป้องดินแดนของประเทศไทยไว้ ท้ายที่สุด ประเทศไทยสามารถรอดพ้นจากการครอบงำของมหาอำนาจ แต่ก็ต้องแลกกับดินแดนบางแห่ง เพื่อรักษาอธิปไตยของไทยเอาไว้ แต่ด้วยเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ทำให้พระองค์ประชวรทรุดลง ทำให้หมดพระทัยที่จะดำรงพระชนม์ชีพต่อไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งบทพระราชนิพนธ์ไปอำลาเจ้านายบางพระองค์ รวมถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้เป็นพระเจ้าน้องยาเธอ โดยเนื้อความเป็นการระบายความโศกเศร้าทั้งทางพระราชหฤทัยและ พระวรกาย จนไม่ทรงปรารถนาจะดำรงพระชนม์ชีพต่อไป เพราะไม่ทรงอยากเป็นภาระ แก่ผู้เฝ้าพยาบาล โดยทรงระบายถึงความทุกข์ยากจากพระอาการประชวรและความกังวล ที่จะทรงเสียเมืองไป โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์บทประพันธ์ตอบกลับ แสดงความทุกข์ของประชาชนต่อพระอาการประชวร และ ความจงรักภักดีที่ทุกคนมีต่อพระองค์ พระองค์ยังกราบทูลถึงความจริงที่ว่า การจะทำงานใดๆ ล้วนแต่มีอุปสรรค ต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจ ความพยายามแก้ไขปัญหามาจนสุดความสามารถ โดยถ้าสุดท้ายไม่สามารถแก้ไขได้ ก็จะไม่มีความผิดมากกล่าวโทษได้ ลงท้ายด้วยทรงขอให้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหายจากพระอาการประชวรทั้งพระวรกายและพระราชหฤทัย

### โครงเรื่อง

ผู้นำของประเทศไม่อยากจะมีชีวิตอยู่ต่อ เนื่องมาจากความท้อใจในปัญหาการรุกรานจากต่างประเทศ จึงเขียนบทประพันธ์ระบายความทุกข์ถึงญาติ ซึ่งญาติได้ส่งบทประพันธ์ให้กำลังใจตอบกลับมา ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพยายามจนสุดความสามารถ

## ตัวละคร

### ๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รักประเทศและประชาชนของพระองค์ เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก  
โดยในขณะที่ประชวรหนัก ก็ยังทรงกังวลพระทัยที่ไม่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้  
เต็มพระกำลัง ดังความตอนหนึ่งว่า

“ตะปุดอกใหญ่ตริ้ง      บาทา อยู่เฮย  
จิง บ อาจลีลา      คล่องได้”

### ๒. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยยอมสละเลือดเนื้อถวายได้ ดังความตอนหนึ่งว่า

“อันพระประชวรครั้ง      ทั้งไผทสยาม  
เหล่าข้าพระบาทความ      วิตกพันจะอุปมา  
ประสาแต่อยู่ใกล้      ทั้งรู้ไชว่าหนักหนา  
เลือดเนื้อมิเจือยา      ให้หายได้จะชิงถวาย”

มีความตั้งใจ หมั่นเพียรที่จะต่อสู้กับอุปสรรค ดังความตอนหนึ่งว่า

“ขอตายให้ตาหลับ      ด้วยเชื่อมั่นว่าชายชาญ  
เกิดมาประสบภาร      ธุระได้บำเพ็ญทำ”

## ฉากท้องเรื่อง

ในบทพระราชนิพนธ์ ไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงถึงสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แต่ ตัวประวัติศาสตร์ได้กล่าวว่า บทกวีพระราชนิพนธ์ ชัตติพันธกรณี ได้ถูกคัดมาจากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงที่ประชุมเสนาบดี ลงวันที่ 10 เมษายน ร.ศ. 112 ขณะขึ้นเรือพระที่นั่งมหาจักรี หลังจากเสด็จพระราชดำเนิน  
สำรวจป้อมที่ตำบลแหลมฟ้า และการก่อสร้างป้อมพระจุลจอมเกล้า

### บทเจรจาหรือรำพึงรำพัน

บทพระราชนิพนธ์นี้ ได้แสดงถึงพระปรีชาสามารถในการประพันธ์บทกวีต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และสามารถ  
อธิบายถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของพระองค์อย่างชัดเจน

“เจ็บนานหนักอกผู้	บริรักษ์ ปวงเฮย
คิดใคร่ลาลาญหัก	ปลดเปลื้อง
ความเหน้อยปห่งสุจัก	พลันสร้าง
ตุจักสุภพเบื่อง	หน้านั้นพบันเขชม”

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยต่าง ๆ นานาจนพระองค์ต้องการจะสิ้นประ  
ชนม์ เป็นการเปรียบเปรย ถึงความรู้สึกที่มากจนไม่สามารถรับได้

“ตะปุดอกใหญ่ตริง	บาทา อยู่เฮย
จึง บ อาจลีลา	คล่องได้
เชิญผู้มีเมตตา	แกลัตรี ปวงแฮ
ชักตะปุนี้ให้	ส่งขัสอัญขยม”

เป็นการใช้โวหารในการเปรียบเทียบ พระองค์ทรงพรรณนา ถึงหน้าที่ที่ต้องปกป้องรักษาบ้านเมือง จึงไม่  
สามารถตายได้อย่างที่ปรารถนา ดั่งตะปุดที่ตีรวประองค์เอาไว้

“กลัวเป็นทวิราช	บ ตรีป้องอยุธยา
เสียเมืองจิงนินทา	บ ละเวน ฤ ว่างวาย”

พระองค์ทรงวิตกกังวลถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น หากต้องเสียอับไต่ไป คงถูกกล่าวหาว่าเป็นทรราช ทำให้  
แผ่นดินตกเป็นของชาติอื่น ถูกติฉินนินทาให้กายภาคหน้า

อีกส่วนหนึ่งของ ขัตติยพันธกรณี เป็นบทกลอนตอบกลับของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา  
ดำรงราชานุภาพได้ประพันธ์พระนิพนธ์ขึ้นเพื่อถวายกำลังใจพระราชหฤทัยแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า  
เจ้าอยู่หัว

“ประสาแต่อยู่ใกล้                      ทั้งรู้ใช้ว่าหนักหนา  
เลือดเนื้อมิเจือยา                      ให้หายได้จะชิงถวาย”

แสดงถึงความเป็นห่วงต่ออาการ และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ที่หากเสียสละชีวิตตนเองให้ได้ก็  
จะยอมถวาย

“ขอจงวราพาธ                      บรมนาถเร่งเคลื่อนคลาย  
พระจิตพระวรกาย                      จงผ่องพันที่หม่นหมอง  
ขอจงสำเร็จรา-                      ชะประสงค์ที่ทรงปอง  
ปกข้าฝ่าละออง                      พระบาทให้สามัคคี  
ขอเหตุที่ชุ่มซัด                      จะวิบัติพระชนม์  
จงคล้ายเหมือนหลายปี                      ละลឹ้มเล็กละลายสูญ  
ขอจงพระชนมา-                      ยุสถาวรพูน  
เพิ่มเกียรติอนุกุล                      สยามรัฐพิพัฒน์ผลฯ”

เป็นการอวยพรและให้กำลังใจแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้มีพระพลานามัยสมบูรณ์  
แข็งแรง พ้นจากอาการประชวรโดนไว้ เป็นมิ่งขวัญกำลังใจประเทศชาติ

## แก่นเรื่อง

ขัตติยพันธกรณีเป็นวรรณคดีที่บ่งบอกความในใจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงงาน  
อย่างหนักขณะพระประชวร ทั้งการทูตและการทหาร เพื่อปกป้องประเทศชาติจากการคุกคามของมหาอำนาจชาติ  
อื่นๆ ได้แสดงความกังวลพระทัยต่อตัวตนเอง ความท้อแท้ แต่ไม่สามารถทิ้งหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ที่จะต้อง  
ปกป้องบ้านเมืองและประชาชนเอาไว้ ในส่วนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุ  
ภาพ ที่ประพันธ์เพื่อให้กำลังใจพระทัยแก่พระเจ้าอยู่หัว และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และประเทศชาติ

## การอ่านและพิจารณาการใช้ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรม

### การสรรคำ

ในวรรณคดีเรื่องขัตติยพันธกรณีนั้นเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ  
พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีการใช้โวหารภาพพจน์ต่างๆ ในการบรรยายและสื่อถึงอารมณ์  
ความรู้สึกของผู้แต่ง เช่น

“ตะปุดอกใหญ่ตรึ้ง      บาทา อยู่เฮย



จึง บ อาจลีลา คล่องได้  
เชิญผู้ที่ไม่เมตตา แก่สัตว์ ปวงแธ  
ชักตะปุ่นี้ให้ ส่งข้าอัญชยม”

ได้บรรยายถึงความเจ็บปวดนี้ ระบายความทุกข์โทรมนัสในพระราชหฤทัยจนไม่ทรงปรารถนา ที่จะดำรงพระ  
ชนม์ชีพอีกต่อไป

ในบทพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ  
ทรงอุปมาว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “กะปัดัน” เช่น

“ดูจเหล่าพละนา- ะเหวว่ากะปัดัน  
นายท้ายฉงนงัน ทิศทางก็กลางแคลง”

เมื่อกะปัดัน หรือหัวหน้าเรือป่วย ทำให้ลูกเรือทั้งหลายที่หมายถึงชาวสยามขาดผู้นำ  
เกิดความสับสน ไม่รู้ว่าควรไปในทิศทางไหน

มีการสรรคำเพื่อแสดงถึงความหวังที่มีต่อพระองค์ท่าน เช่น

“เลือดเนื้อมิเจือยา ให้หายได้จะชิงถวาย”

แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพร้อมที่จะสละชีวิตของตนเอง ถ้า  
เลือดเนื้อของตนนั้นสามารถรักษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้หายประชวรได้

ในกรนิพนธ์เรื่องนี้ยังเตือนให้ท่านตระหนักถึงสังขารว่า การดำเนินกิจการงานใดๆก็ตาม ย่อมต้องพบกับ  
อุปสรรคต่าง ๆ นานา โดยการใช้โวหารภาพพจน์โดยการเปรียบเทียบคำว่า “บรรดากิจ” เหมือนกับเรือที่แล่นอยู่ใน  
ทะเล ย่อมเจอกับพายุเป็นธรรมดาจากวรรค “ธรรมตามหาสมุทร มีคราวพายุผัน” ซึ่งการใช้อุปมาโวหารภายในขัต  
ติยพันกรณี เป็นการเปรียบเทียบ เพื่อบอกว่าประชาชนจะอยู่หนุนหลังท่านเสมอจาก “ชาวเรือย่อมรู้ ฉะนั้นอยู่ทุก  
จิตใจ แต่ ลอยอยู่ตราบใด ต้องแก้ด้วยแรงระดม” คำว่า “แรงระดม” ก็แสดงให้เห็นถึงศรัทธาที่มีต่อ  
พระมหากษัตริย์ของ ประชาชนไทย

### การเรียบเรียงคำ

ขัตติยพันกรณี เป็นบทพระนิพนธ์และพระนิพนธ์ที่ถูกแต่งขึ้นเป็นคำฉันท์ ทั้งสองพระองค์ทรงเลือกใช้  
อินทรวีเชียรฉันท์ โดยมีได้ทรงเคร่งครัดในการใช้คำครุ-ลหุ ตามแบบที่คณะฉันท์ใช้ แต่ทรงใช้ตามการออกเสียงตาม  
ธรรมชาติของการพูดภาษาไทย และเน้นการใช้คำที่สร้างจินตภาพและอารมณ์สะเทือนใจเป็นหลัก เช่น

“รู้สู้รู้ทุกข์หาญ      ขลาดด้วย  
ละอย่างละอย่างพาล      หย่อนเพราะ เผลอแฮ”

### การใช้โวหาร

การใช้โวหารภายในชัตติยพันธุกรรมนี้ส่วนมากเป็นโวหารภาพพจน์ พระนิพนธ์ซึ่งสื่อว่าประเทศสยามนั้นเปรียบเสมือนเรือที่แล่นอยู่ในมหาสมุทรและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกัปตันท่า เมื่อยามที่พระองค์ท่านทรงพระประชวร เรือก็เหมือนเรือที่ขาดผู้นำ ลูกเรือก็ขาดคนนำพาให้ไปถึงจุดหมาย



## การอ่านและพิจารณาประโยชน์หรือคุณค่าในวรรณคดีและวรรณกรรม

### คุณค่าด้านอารมณ์

๑. ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกรักชาติจากการที่ได้รับรู้ถึงความเสียสละของบรรพบุรุษไทย
๒. เกิดความเห็นอกเห็นใจจากการได้รับรู้ถึงความยากลำบากของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-  
เจ้าอยู่หัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
๓. ทำให้เกิดความเศร้าหมองและสะเทือนใจกับโรคและปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระมหากษัตริย์

### คุณค่าด้านคุณธรรม

๑. สะท้อนถึงความรับผิดชอบในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ไทยที่ไม่ย่อท้อในการรักษา  
อธิปไตยของชาติ
๒. สะท้อนถึงความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อพระมหากษัตริย์
๓. แสดงถึงสัจธรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์

### คุณค่าด้านสังคม

๑. สะท้อนความคิดและความเชื่อของคนไทยในอดีต
๒. ปลุกจิตสำนึกให้คนในชาติหวงแหนรักษาผืนแผ่นดินไทยไว้ให้ดำรงอยู่สืบไป
๓. ทำให้คนในชาติตระหนักถึงความเหน็ดเหนื่อยยากของบรรพบุรุษที่ต้องยอมแลกด้วยชีวิต  
เพื่อรักษาประเทศไว้

### คุณค่าด้านวรรณศิลป์

๑. มีการใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายเป็นแบบอย่างของการแต่งกลอน
๒. ไพเราะด้วยสัมผัสนอก สัมผัสใน สัมผัสสระและอักษร การเล่นคำซ้ำคำ
๓. มีการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ทั้งอุปมา อุปุปลักษณ์ อพภาษ ฯลฯ
๔. บทนิราศก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจอันเป็นความงามเชิงวรรณศิลป์
๕. การปิดเรื่องน่าประทับใจ คือ การตั้งจิตอธิษฐานของกวีผู้แต่เป็นบทที่มีผู้จดจำกันได้มาก

### บรรณานุกรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วรรณคดีวิจักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สกสศ. ลาดพร้าว , 2557

ครูกิ่งกาญจน์. โรงเรียนสตรีศรีน่าน. 2558. “ชัตติยพันธกรณี.” [ระบบออนไลน์] .

แหล่งที่มา <https://kingarnk288.wordpress.com/2015/08/15/ชัตติยพันธกรณี/>  
(9 พฤษภาคม 2560).